

Gordana Čupković
Zadar

GOVOR KAPRIJA U STRATEGIJAMA POSREDOVANJA

UDK 811.63.42'282(497.581.2Kaprije)

Rukopis primljen za tisak 21. 5. 2024.

Izvorni znanstveni članak

Original scientific paper

U radu se proučavaju različiti oblici posredovanja izdvojenoga južnočakavskog idioma (govora otoka Kaprija) u književnim djelima i u medijima. S jedne strane proučava se govor fiktivnih, književnih likova Kaprijana (u jednom poglavlju Brešanova romana *Gorgone* i u Šoljanovoj noveli *Dobri čovjek s Kaprije*), koji su tipizirani ovisno o poetici pisaca, a s druge strane proučava se snimljeni govor domicilnoga stanovništva u prosvjednoj akciji (»Pobuna na Kapriju!«, 2023.), koji se ostvaruje kao vjerna organska reprodukcija, ali i u različitim modifikacijama koje nastaju zbog svijesti o snimanju i/ili u cilju angažiranosti. Proučavaju se relevantne genetskolingvističke kategorije na primjenjivim jezičnim razinama (fonologija, akcentuacija, morfologija, sintaksa, leksik) i to s obzirom na njihovu učestalost te u kontrastu s opisima organskih idioma. Istraživanje pokazuje u kojim se jezičnim kategorijama podudaraju, a u kojima razlikuju postupci tipizacije izvana (provode ih kreatori i posredovatelji govora: pisci i autori reportaže) i postupci angažmana iznutra (provode ih izvorni govornici).

Ključne riječi: analiza diskursa; Antun Šoljan; Ivo Brešan; južnočakavski dijalekt; književni lik; stereotip.

1. UVOD

Flaker se u svojem eseju, pisanom u smiraju hrvatskoga proljeća, kritički osvrnuo na nestanak (preciznije na izgon) organskih idioma iz književnosti (posebno neštočakavskih, specifično potaknuto ilirskim preporodom, a nastavljeno i u sljedećim razdobljima vladanja »profesionalnih štokavaca«), koje se odvijalo u cilju propagi-

ranja standardnojezičnih tendencija, a koje su pak ovisne o aktualnim društvenim okolnostima. Pri tome prepoznaje i određene kategorije regionalizacije (kao što su čakavski deminutivi) koje su ostale otporne i u akcijama napuštanja dijalekta u književnosti (usp. Flaker, 1972: 45) te ističe suprotne primjere angažiranoga afirmiranja dijalektalnoga govora, koji su posebno vidljivi u Krležinoj posveti kajkavštini, no koji istodobno svjedoče i nemogućnost opstojanja izvornoga (neizmijenjenoga) organskog idioma u fikciji: u umjetničkoj književnosti pučko je neizbježno u funkciji artifizijalnoga pa i regionalizacija postaje segmentom estetizacije.¹ Kao istaknuti element posredovanja dijalekta² nametnula se tipizacija, koja podjednako dolazi do izražaja u književnim djelima, posebno u onima na tragu postrealizma, ali i u drugim oblicima posredovanja, posebno u suvremenim medijskim tekstovima.

Bahtin razgrađuje koncept monolitnosti jezika stavljajući naglasak na društveno uvjetovane govorne raznolikosti koje su vidljive u žanrovskom i profesionalnom raslojavanju (koje je i odraz različitih gledišta), ali koje predstavljaju i motivaciju jezika likova u romanu pa izdvaja profesionalne, klasne, generacijske i obiteljske osobine kao odraze intencionalnoga tipskoga raslojavanja (Bahtin, 1989: 45–46). Usto ističe da je izgovorena riječ uvijek orijentirana prema slušatelju (u smislu anticipacije odgovora, usp. Bahtin, 1989: 35) pa time i recepciju postavlja kao bitan element oblikovanja (reguliranja) diskursa. Pri tome pozicionira ulogu vanjskoga

¹ Flaker dobro zapaža različite načine odmaka autora od upotrijebljenoga regionalnog govora (koji je u književnim djelima označen navodnicima ili kurzivom), kao oznake izostanka neposrednosti, pa tako za Nazorovu čakavštinu piše da je »ekstrapolirana i autor se s njome još uvijek ne identificira«, regionalizme u Krležinu *Hrvatskom bogu Marsu* karakterizira kao »kajkavsku domobransku, plebejsku jezičnu stihiju« s kojom se pisac »gotovo neprimjetno stilistički identificira« (Flaker, 1972: 48), a *Balade* kao djelo izraslo na grotesknoj stilizaciji (usp. Flaker 1972: 49). Dijalektalnu poeziju promatra kao izraz »novoga autentizma« i angažiranoga »pjesničkog ruralizma« (Flaker 1972: 49) te zapaža kako se dijalektalnoj književnosti počesto osporavaju književne vrijednosti, odnosno zatvara je se u posebni »rezervat« ili postavlja na margine »ozbiljnoga« književnog djelovanja: »U urbanoj prozi njemu [dijalektu] je dopušteno da se pojavi u dijalogu, ili da i nadalje ostane u sublitteraturi jednoga *Libra Marka Uvodića* ili televizijskog humora *Našega malog mista*« (Flaker, 1972: 50). Znatno prije teoretičara kritičke analize diskursa i kritičkih razmatranja održavanja pozicija moći jezičnom represijom u vidu institucionalnoga isključivanja određenih oblika govora, Flaker zaključuje: »nije toliko važno koliko ćemo mi novih dijalekatskih rezervata osnivati i njegovati naše suvremenom civilizacijom ugrožene dijalekte kao rijetke primjerke naše predilirske književne faune i flore, već koliko i kako će brzo padati barijere koje dijele literaturu od sublitterature, jezik od sub-jezika koji, jednom potisnut, izražava odanost narodnom zavičaju ili se sa svojom dijalektalnom grimasom groteskno ceri na rubu jezičnog standarda i strukturirana društva« (Flaker, 1972: 50).

² Nazivom 'posredovani organski idiom' označavat će se sve ono što nije međusobni razgovor govornika istoga organskog idioma pa u se oblike posredovanja uvrštava i razgovor s govornikom drugoga organskog idioma, razgovor s istraživačem, novinarom, govor pred kamerom i mikrofonom.

autora kao onoga tko zadržava posredovane jezične raznolikosti i intencije govora likova, ali i održava odmak prema njima (usp. Bahtin, 1989: 55), zapažajući s druge strane kako govor lika u većoj ili manjoj mjeri može utjecati na govor autora, među ostalim »sijući po njemu tuđe riječi« (Bahtin, 1989: 75), ali i tako da se razvija polje djelovanja govora lika koje ulazi i u pripovjedačev govor, a što obilježava terminom zona lika /junaka (usp. Bahtin, 1989: 76).

Flaker također zapaža distanciranje pripovjedača realističnoga romana od likova i u segmentu jezika pa uspostavlja distinkciju standardnoga jezika kojim govori pripovjedač od jezika kojim govore likovi, a koji je u funkciji stvaranja društveno motiviranih karaktera (Flaker, 1989: 158), što za posljedicu ima »ulazak dijalektalizama u strukturu proze« (Flaker, 1989: 158) u skladu s različitim razinama prikazanih društvenih diferencijacija, pri čemu se upravo tipizacijom, umjesto individualizacijom, naglašava posredovanje misli i osobitosti pripadnoga kolektiva ili miljea.

Utvrđen u bitno drukčijim zakonitostima, medijski tekst u posredovanju dijalekta ima mnogih poveznica, ali i važnih distinkcija u odnosu na posredovanje dijalekta u književnim djelima. Medijski je tekst komunikacijski slojevit i dvosmjeran: osim što posreduje (i filtrira) lokalne regionalne glasove, ujedno im, omogućavajući pristup, omogućava da se s pozicije objekta (onih koji su isključeni iz dominantnoga diskursa, premješteni na rubove i preseljeni u idiličnu stilizaciju književne i turističke fikcije) prometnu u subjekte koji osmišljavaju strategije i manipuliraju diskursom te time barem privremeno zadobivaju i moć. Diskursna analiza skrenula je pozornost na učestalost uporabe određenih kategorija, kao iskazivanja stava prema drugim skupinama govornika, u području retoričkih figura, leksika (izbora riječi) i pripovijedanja događaja (usp. van Dijk, 1993: 264) kao i u strukturnojezičnim, gramatičkim osobitostima (usp. Fairclough, 1989: 111). Dodir različitih dijalekata, kao i dodir standardnoga jezika s dijalektima, iznjedrio je niz jezičnih inačica koje podržavaju ionako prisutnu unutarsustavnu varijabilnost, a što se sve opire dominantnim diskursom propagiranoj unificiranosti (o posljedicama propagiranja monoglosije usp. Starčević, Kapović i Sarić, 2019) te postaje bogatim agarom izražajnih sredstava, među ostalim i u funkciji angažiranosti i iskazivanja građanskoga neposluha. Percepcijska dijalektologija (usp. Preston, 2002; Hundt i dr., 2010), na tragu kritičke analize diskursa, usmjerava se i na stav govornika u određenom društvenom kontekstu koji generira jezične promjene, pri čemu se obično izdvajaju tri skupine jezičnih obilježja: značajke organskih idioma kojih govornici nisu svjesni, stilski obilježene varijable koje govornici upotrebljavaju ovisno o govornoj situaciji te stereotipna obilježja, koja su tema društvenih komentara i koja mogu biti više ili manje udaljena od stvarnih govornih osobitosti.

Govor Kaprija pokazuje se zahvalnom građom za propitivanje oblika reprezentacije zahvaljujući tomu što su fiktivni likovi Kaprijana kanonizirani djelima

klasika hrvatske književnosti, Brešana i Šoljana, a usto su stvarni žitelji otoka u suvremenosti došli u središte medijskih zbivanja zbog građanskih prosvjednih akcija pa je moguće kontrastirati starinačka obilježja organskoga idioma sa zabilježenim primjerima kreirana imaginarnoga govora i primjerima stvarnoga govora kreirana za potrebe medijskih istupa. Cilj je rada utvrditi koje se jezične kategorije upotrebljavaju za tipizaciju govora Kaprija u književnim djelima, a koje jezične kategorije upotrebljavaju govornici iz Kaprija u javnome (medijski posredovanome) diskursu, kako bismo uputili na sličnosti i razlike vanjskih i unutarnjih strategija posredovanja, kojima regionalni kolorit izvana produciraju pisci i autori reportaža, a iznutra angažirano djelovanje izvornih govornika. Za kontrastnu usporedbu s organskim idiomima koristila sam se opisima govora južnočakavskoga dijalekta (Lisac, 2009) i opisom govora susjednoga otoka Žirja (Finka i Šojat, 1963, 1968).³

2. POGLED IZVANA: MORO-KAPRIJANSKI

Kaprije, kao mjesto podrijetla glavnoga lika, Brešan prikazuje u prvome poglavlju romana *Gorgone*, naslovljenom *Drvo razdora* po međašnjoj maslini, koja je postala predmetom spora dviju domicilnih zemljoposjedničkih obitelji, Radovčića i Jelovčića.⁴ Spor je pokrenuo niz tragičnih zbivanja koja će sudbinski obilježiti

³ U izvještaju o istraživanju govora Žirja, kao najavi opsežene studije o govoru toga otoka, Finka i Šojat 1963. navode kako su 1959. prikupljajući onomastičku građu na šibenskim otocima, prikupljali i šire dijalektološke podatke s otoka Kaprija i Žirja te da su se u istu svrhu po nalogu Instituta za jezik JAZU-a vratili na terensko istraživanje 1961. te su osam dana boravili na Žirju i pet dana na Kapriju (usp. Finka i Šojat, 1963: 299), no nigdje dalje u svojim radovima posebno ne obilježavaju podatke s otoka Kaprija, izuzev nekoliko kontrastnih neoprimjerenih zapažanja, a nisam uspjela pronaći ni njihove snimke (zahvaljujem kolegici Ivani Kurtović Budja s Instituta za hrvatski jezik te kolegici Martini Bašić sa Zavoda za lingvistička istraživanja HAZU-a, koje su mi pomogle u traganju). O govoru otoka Kaprija posredno se može doznati i iz rada Jurage i Pandže (2015), kao i iz onomastičkih podataka (usp. Vuletić i Skračić, 2018). Juraga i Pandža priklanjaju se tumačenjima po kojima ime otoka Kaprija potječe od lat. *capra* 'koza', »što upućuje na to da su povremeni stanovnici, možda pustinjaci, najvjerojatnije imali manja stada koza, koje su im osiguravale opstanak. Otok je u 14. stoljeću bio u posjedu obitelji Ljubić, a od 1500. godine pripadao je šibenskoj plemićkoj obitelji Divnić (Difnicio). Prvu studiju o ovim otocima napisao je svećenik Petar Kaer, koji je iscrpno pisao o obiteljima Jelovčić i Radovčić, koje su se na Kaprije doselile početkom 16. stoljeća« (Juraga i Pandža, 2015: 107). O jeziku Kaprija i Žirja zapažaju: »Bez obzira što manjka opis govora otoka Kaprija, možemo s velikom sigurnošću tvrditi da su ova dva govora gotovo identična, uz minorne razlike« (Jurić i Pandža, 2015: 110).

⁴ Brešanova zapažanja o strukturi otočnoga stanovništva na početku 20. stoljeća podudarna su putopisnim izvješćima iz toga vremena: »Kaprije selo na istoimenom otoku proteglo

tragičnoga junaka, Mora⁵/Perzeja, i prije njegova rođenja. U romanu se izmjenjuju poglavlja pripovjedačke fikcije o partizanskom i komunističkom aktivistu Moru, u vremenskom protegu od 1921. do autorove suvremenosti, s poglavljima pseudoantičkoga spjeva *Perzeida* i popratnom autorskom/autobiografskom naracijom kojom se, među ostalim, predočuju okolnosti nastanka spjeva.⁶ Tako autor u romanu eksplicitno tumači i idejnu potku: pogled smrtno gorgone Meduze okamenjuje misao u okvir jedne ideologije. Iako detaljno tumači narativne postupke i sadržajne slojeve romana, autor se ne upušta u tumačenje izražajnih sredstava, pa tako ni u tumačenje tipizacije likova dijalektom. Likovi domicilnoga kaprijanskog stanovništva predstavljena u romanu jesu statični i plošni, određeni skupinom kojoj pripadaju (obitelj) te su podređeni funkciji tipiziranoga prikaza mentaliteta izolirane otočne seoske zajednice. Ne prikazuje se razvoj karaktera ni unutarnja slojevitost regionalnih likova, oni su konstruirani oko osobine oporosti (kao zbroja grubosti i svadljivosti, posebno naglašene priređenim natjecanjem u međusobnom vrijeđanju) pri čemu tipizirani upravni govor postaje središnji reprezentant.

Socijalne devijacije zatvorene skupine ljudi koji se međusobno žene, svađaju i ubijaju, obilježene do karikature naglašenim patrijarhatom vođa/otaca obitelji i objektiviziranih žena koje ne zadižu suknju preko koljena, koje veslaju, a ne plivaju, silovanjem i prikrivanjem izvanbračne trudnoće i po cijenu smrti djevojke, u romanu su motivirane geografskim položajem i izgledom mjesta: »(...) stoljećima je ostao gotovo nezapažen, bez ikakva gospodarskog, turističkog ili vojno-strateškog značaja. Jedino naselje na njemu istoga imena, okruženo s nešto plodne zemlje, uvučeno je u duboku uvalu i skriveno pogledu s brodova koji plove u njegovoj blizini. Sav preostali dio otoka prekriva goli krš i makija (...)« (Brešan, 2006: 9).

U upravnom govoru pojavljuju se tri plemena domicilnoga stanovništva: zemljoposjednici Radovčići i Jelovčići te nadničari Lakoši, nema individualnih diferencijacija, s njihovim je govorom izjednačen i upravni govor predstavnika susjednoga otoka Žirja, uglednoga starca Ivana Kale, koji »sporove mudro rješava, liječi travama bolesti i rašljama pronalazi vodu« (13). Tipizacijom lokalnoga govora održava se distancija prema predstavljanim likovima, koja je vidljiva i u tome što heterodijegetički pripovjedač ne dopušta upliv lokalnoga dijalekta u vlastiti govor.

se od mora prema brijegu, a leži u jako velikoj uvali. Otok Kaprije (105 km²) ima samo dva prezimena: Radovčić i Jelovčić, a poznaju se po nadimcima. Na otoku ima oko 700 žitelja sa školom i župom« (Vlahov, 2023: 250).

⁵ U južnočakavskom dijalektu posuđenica *moro* kao apelativ upotrebljava se u značenju 'koji je taman, crnac', a kao ime upotrebljava se tipično za magarca crne dlake.

⁶ »Cijeli je roman u određenom smislu prožet nametljivom autorskom intencijom kontrole nad čitateljem i kritičarem, a istaknuta potreba redukcije njihove uloge u tumačenju značenja u konačnici dovodi do toga da se pisanje fikcije i pisanje interpretacije napisane fikcije u *Gorgonama* odvija gotovo simultano« (Levanat, 2020: 332).

Regionalizam u pripovjedačevu govoru pronalazim tek u jednom primjeru upotrebe leksema *kaić* i to s odmakom (obilježeno navodnicima), u prenošenju glasova (kazivanja) iz dalje prošlosti, o Dankinoj materi (Morovoj baki) iz roda Jelovčića, koja se utopila: »Otišla je sama 'kaićem' skupljati vrše (10).«

Nasuprot tomu, pripovjedač za opis aktualnih zbivanja redovito upotrebljava leksom *čamac*: *privezao za njega mali čamac, ukrca Danku u čamac, odriješi čamac* (28).

Regionalizmi obilježuju upravni govor likova, koji se mogu razdijeliti na likove domaćih Kaprijana i na lik prigodno pristigla Žirajca⁷ Kale. Pomnim čitanjem popisani su svi primjeri te ih u nastavku tablično razvrstavam po jezikoslovnim kategorijama i unutar svake kategorije po učestalosti. U uglatim zagrada kon-
trastno donosim primjere koji se također javljaju u govoru proučavanih likova i pripadaju izdvojenim kategorijama, ali nisu obilježeni kao regionalizmi.

Tablica 1. Regionalizmi na fonološkoj razini (Kaprijani)

Fonološka kategorija	Broj pojava	Primjeri
refleks jata	62	<i>crikvi</i> (15), <i>čovik</i> (14, 15), <i>di</i> (14, 17, 28) 'gdje', <i>dite</i> x 2 (15) (20), <i>grija</i> (15) 'grijecha',
osnove i prefiksi	49	<i>gustirnu</i> ⁸ (15), <i>likaru</i> (14) <i>linčine</i> (14), <i>misto</i> (14), <i>mista</i> (28), <i>odnit</i> (28), <i>zapriti</i> (20), <i>riči</i> (20), <i>otira</i> (14), <i>podnit</i> (14), <i>posrid</i> (15), <i>usrid</i> (25), <i>poduprit</i> (18), <i>siver</i> (28), <i>stidit</i> (14), <i>svitom</i> x 2 (14), <i>tribat</i> (26), <i>uvik</i> (15), <i>zauvik</i> (17), <i>vidilo</i> (14), <i>vidit</i> (26), <i>vinčat</i> (17, 20), <i>vrila</i> (15), <i>vrime</i> (26), <i>zviri</i> (14), <i>živit</i> (26), <i>nima</i> (17), <i>nimamo</i> (19), <i>nimam</i> (26), <i>prid</i> (14, 15), <i>prić</i> (17) 'prijeći', <i>privaranti</i> (14), <i>privaru</i> (14), <i>posli</i> (20), <i>pri</i> (20, 12) 'prije' – [<i>pregled</i> (14), <i>prebit</i> (15) 'prebiti']
stegnuti niječni oblici glagola	13	<i>nî</i> x 6 (14), x 2 (15), x 3 (17), (20, 26) 'nije'

⁷ Etnonim Žirajac odnosi se općenito na stanovnika otoka Žirja, a izvodi se iz starijega plurala Žirja, koji se obično upotrebljavao za ime otoka, prije naziva Žirje. U upotrebi je i etnonim Žirjanin, za stanovnika sela, no u radu će se koristiti naziv kojim se određuje identitet otočana. Na napomenama vezanima za navedeni etnonim zahvaljujem kolegi Jadranu Kali.

⁸ U navedenom romanizmu *-i-* je izvorno (od *cisterna*), no u govorima se odražava kao da je riječ o refleksu *jata*, u Istri je *šterna*, u Divkovića *gustijerna* itd.

Fonološka kategorija	Broj pojava	Primjeri
-l na kraju riječi/sloga	10 + 12	<i>rodi se</i> (13), <i>hoti</i> (14, 17, 20) ‘htio’, <i>vidi</i> (14, 17), <i>bī</i> (17) ‘bio’, <i>pari</i> (15), <i>zapriti</i> (15, 20), <i>isprdi</i> (15), <i>raspali</i> (17), <i>poče</i> (20) ‘počeo’ – <i>otira</i> (14), <i>posla</i> (14), <i>posra se</i> (15), <i>zna</i> (14), <i>ukreja</i> (15), <i>moga</i> (15), <i>otvara</i> (15), <i>tuca</i> (15), <i>prikaza</i> (15), <i>doša</i> (20), <i>ima</i> (20), <i>reka</i> (20)
delaterizacija	7	<i>zemji</i> (14), <i>pod zemjom</i> (14), <i>lažjivci</i> (14), <i>judskoj</i> (14), <i>judski</i> (14), <i>judi</i> (15), <i>daje</i> (20) ‘dalje’
protetsko <i>j</i> -	4	<i>jim</i> (12), <i>najidi</i> (13), <i>jopet</i> (26), <i>jist</i> (26) ‘jesti’
umetnuto <i>j</i> u komparativu	5	<i>više</i> (14, 15, 20, 26) ‘više’
izostavljanje vokala	5	<i>ka</i> ‘kao’ x 3 (15), (17, 20)
navezak sa zamjenom - <i>m</i> > - <i>n</i>	5	<i>ušiman</i> (14), <i>radniciman</i> (14), <i>fakiniman</i> (14), <i>u bariliman</i> (15), <i>u očiman</i> (20)
fonem <i>x</i>	3 + 2 + 1 + 9	<i>hoti</i> (14, 17, 20) ‘htio’ – <i>zapuvat</i> (14), <i>ispuvat</i> (17) – <i>grija</i> (15) – <i>oti</i> (15), <i>oću</i> (17), <i>oće</i> (28), <i>oćeš</i> (26), <i>oma</i> (17), <i>oma</i> (17) ‘odmah’, <i>nji</i> (17) ‘njih’, <i>pune</i> (28) ‘puhne’, <i>stra</i> (17) ‘strah’
skupina * <i>skj</i> /* <i>stj</i>	1	<i>godišć</i> (15, 17) – [<i>košticu</i> (12)]
refleks * <i>d</i> ’ i jotacija	1	<i>meju</i> x 2 (14), (20) – <i>glāđu</i> (26) – [<i>svađaju se</i> (17)]
prefiks + <i>iti</i>	3	<i>dojt</i> (15), <i>pojt</i> (17), <i>najde</i> x 2 (28)
inicijalno <i>vb</i> -	1 + 1	<i>vazest</i> (14, 15) – <i>uvik</i> x 2 (15)
rotacizam	2	<i>moreš</i> (14, 26), <i>morem</i> (18)

Tablica 2. Regionalizmi na fonološkoj razini (Žirajac)

Fonološka kategorija	Broj pojavnica	Primjeri
refleks jata osnove i prefiksi stegnuti niječni oblik glagola	4 + 1	<i>dvi</i> (13), <i>uvridi</i> (13), <i>uspilo</i> (18), <i>niko vrime</i> (19), <i>nî</i> (18)
-l	3 + 1	<i>bî</i> (13) ‘bio’, <i>uvridi se</i> (13), <i>izgubi je</i> (13) – <i>je reka</i> (13)
refleks *d’ i skupina dj	1	<i>vriđat</i> (13)
fonem x	1	<i>od njih</i> (19)
delaterizacija	2	<i>judski</i> (19), <i>voja</i> (19)
umetnuto j u komparativu	1	<i>više</i> (19)
rotacizam	1	<i>morem</i> (19)
pojednostavnjivanje suglasničke skupine	6	<i>niko</i> (13), x 2 (14), (17, 28) ‘nitko’, <i>neko</i> (28)

Osim u tablicama popisanih osobina, u govoru Kaprijana bilježi se i stara izoglosa *greb* (s kratkom množinom: *grebe* Kapr. 15), koja je općenito česta u južnočakavskim govorima.⁹ Dolazi i uobičajena čakavska pokazna zamjenica u značenju ‘ovaj’: *ovi put* (Kapr. 14), kao i izbjegavanje suglasničke skupine dodavanjem početnoga vokala: *s otim* (Kapr. 19, 26) ili pojednostavnjivanje suglasničke skupine: *ćeri* (Kapr. 20). Bilježe se i različite inovacije vezane za pojednostavnjivanje suglasničkih skupina zastupljene jednim primjerom, kao što je disimilacija: *puštat* (Kapr. 26) ‘pustiti’.

Slogotvorno *r* bilježi se samo kao u standardnom jeziku i to u govoru likova s obaju otoka: *smrt* (Kap. 14), *prstenje* (Kap. 15), *krv* (Kap. 17), *srce* (Kap. 17, Žir. 19). Kako se ne bilježe vokalne diferencijacije (zatvorenost/otvorenost, odnosno diftongacija),¹⁰ tako se razumljivo ne bilježi ni popratni reducirani vokal uz slogotvorni *r*, koji obilježuje govore (usp. Finka i Šojat 1968: 133), ali ni puni vokal kojim se obično obilježava čakavski slogotvorni *r* u pismenosti. Uz adrijatizirane

⁹ Taj je oblik zastupljen »od Pelješca preko Korčule, Visa, Hvara, Brača, Drvenika, Zlarina do Vrgade te oko Splita« (Lisac, 2009: 141).

¹⁰ U govoru Žirja opisani su i zatvoreni vokali *e*, *a*, *o* i diftonski ostvaraji vokala (usp. Finka i Šojat, 1968: 124–125).

naveske množinskih padeža, redovito je zabilježen dočetni *-m* u različitim kategorijama i vrstama riječi: *jebem* (Kapr. 14), *pod zemjom* (Kapr. 14), *poštenim* (Kapr. 14), *svitom* (Kapr. 14), *lučkim* (Kapr. 14), *sa živinom* (Kapr. 15), *nam* (Kapr. 15), *znam* (Kapr. 17), *grem* (Kapr. 17), *morem* (Žir. 19).¹¹

Učestalost u tablicama popisanih primjera pokazuje u kojim se kategorijama gomilanjem i ponavljanjem primjera ostvaruje tipizacija. To su opće južnočakavske kategorije ikavskoga refleksa *jata* i posebno izdvojeni stegnuti niječni oblici glagola *biti* te refleks dočetnoga *-l*, posebno u l-participima. U refleksima *jata* u govoru Kaprijana autor iznimno i, po svemu sudeći, nesvjesno upotrebljava prefikse koji obilježavaju književni jezik, u primjeru: *prebit*¹² te u evidentnome leksičkom importu iz književnoga jezika: *pregled*.¹³ Za refleks *-l* u l-participima u govoru likova obaju otoka upotrebljava dva čakavska refleksa: samo čakavski primjeri s ništičnim fonemom i primjeri s nastavkom *-a*, koji se osim čakavštine mogu naći i u zapadnoj štokavštini. Znatno manjim brojem primjera zastupljene su opće čakavske značajke: čuvanje nepredmetnutih sveza glagola na *-iti* i prefiksa, s tim povezano neprovođenje nove jotacije, te primjeri zamjene intervokalnoga *-ž-* (rotacizam). Kao specifična lokalna dijalektalna obilježja donose se primjeri s različitim glasovnim inovacijama. Izdvaja se delaterizacija, također u govoru likova obaju otoka, koja je kao pojava s redukcijom i potpunim gubitkom laterala zabilježena i u organskom idiomu (usp. Finka i Šojat 1968: 138). U govoru likova obaju otoka učestalo se kao tipsko obilježje bilježe komparativi s umetnutim *j*: *višje*, koje Finka i Šojat (1968: 138) u govoru Žirja obilježavaju kao atipični.¹⁴ Govor Kaprijana tipski obilježava i uporaba protetskoga *j-* u više kategorija (glagoli, zamjenice, prilog).¹⁵

Ostale kategorije zastupljene su manjim brojem primjera i u njima nema ujednačenosti, u smislu dosljednije uporabe oblika iz jednoga narječja, pa je samim time i njihov potencijal u tipizaciji umanjen. Izrazita je raznolikost u bilježenju fonema *x* u govoru Kaprijana: dolaze primjeri s očuvanim *h*, što je opće obilježje čakavštine,

¹¹ U južnočakavskim organskim idiomima u tom je položaju uobičajen adrijatizam s dočetnim *-n* (Lisac navodi da je zamjena *-m* > *-n* u južnočakavskim govorima »redovita« (usp. Lisac, 2009: 146), tako je i u govoru Žirja, koji uz to karakterizira i zamjena nastavačnoga *-o-* s *-u-* u oblicima instrumentalnoga muškoga i srednjega roda (usp. Finka i Šojat, 1968: 164).

¹² U opisu organskih idioma ističe se samo ikavski refleks *jata* u prefiksima, koji može biti i reduciran (usp. Finka i Šojat 1968: 132). Uobičajeno je u čakavskim šibenskim govorima: *pribiti ću Boga u njemu*.

¹³ U organskim idiomima bilo bi *vižita* ili sl.

¹⁴ Ističu da su takve primjere čuli samo nekoliko puta, a da su »u pravilu (...) ti oblici bez glasa *j*« (Finka i Šojat, 1968: 138).

¹⁵ Finka i Šojat navode da ta pojava za govor Žirja »nije osobito karakteristična« te da se prejotirani primjeri mogu čuti i bez prejotacije (Finka i Šojat, 1968: 138).

primjeri u kojima je *h* izgubljeno, također zastupljeno u čakavskim govorima,¹⁶ ali i primjeri u kojima je *h* prešlo u *v* ili *j*, što je češće u štokavskim govorima (o toj pojavi u zapadnom dijalektu usp. Lisac, 2003: 53), a u južnočakavskom se javlja uglavnom u kopnenim govorima (usp. Lisac, 2009: 145). Dvojakosti su vidljive i u refleksu skupina **sk'/*st'*: dolazi refleks *šč*, koji je tipičniji za čakavštinu, ali i *št*, koje tipičnije obilježava štokavsko narječje,¹⁷ kao i u refleksu **d'*, uz čakavsko *j* (za udžbenički primjer *meja*), dolazi i štokavsko *đ*: *svađaju se*, kao i u primjerima jotacije: *gladu*, *vridat*, kako je opisano i u organskim idiomima (usp. Finka i Šojat, 1968: 138). Slično je i s distinkcijom u refleksu inicijalnoga *vb-*: dolazi kombinacija govornoga prefiksa i tipiziranoga nastavka *vazest* (umjesto *vazesti*) 'uzeti', ali i: *uvik* (umjesto *vaj(k)*)¹⁸.

Tablica 3. Regionalizmi na morfološkoj i sintaktičkoj razini (Kaprijani)

Gramatička kategorija	Broj pojava	Primjeri
infinitiv/supin	55	<i>užgat</i> (12), <i>bit</i> (13) 'biti, postojati', <i>reć</i> (14), <i>x</i> 4 (20), <i>vazest</i> (14, 15), <i>ostavit</i> (14), <i>podnit</i> (14), <i>vadit</i> (14), <i>zapuvat</i> (14), <i>stidit</i> (14), <i>dignut</i> (14), <i>popišat</i> (14), <i>dat</i> <i>x</i> 2 (15), <i>prebit</i> (15), <i>izjebat</i> (15), <i>napumpet</i> (15), <i>šutnut</i> (15), <i>dojt</i> (15), <i>pojt</i> (17), <i>rastavit</i> (17), <i>ispuvat</i> (17), <i>smirit</i> (17), <i>učinit</i> (17), <i>vinčat</i> (17), <i>reć</i> (17), <i>prić</i> (17), <i>izdat</i> (17), <i>poduprit</i> (18), <i>svršit</i> (18), <i>čekat</i> (19), <i>sprat</i> (28), <i>odnit</i> (28), <i>poć</i> (28), <i>ubit</i> (28), <i>prestat</i> (26), <i>bacat</i> (26), <i>morit</i> (26), <i>živit</i> (26), <i>jist</i> (26), <i>puštat</i> (26) 'pustiti', <i>vidit</i> (26), <i>tribat</i> (26), <i>umilit</i> (20), <i>činit</i> (20), <i>ugradit</i> (20), <i>odbacit</i> (20), <i>poravnat</i> (20), <i>vinčat</i> (20), <i>utopit</i> (20), <i>dat</i> (20)

¹⁶ Za govor Žirja istaknuto je kako se *h* čuva u osnovi riječi, a gubi, ali i ponovo pojavljuje u nastavcima te da je izgubljeno u oblicima glagola 'htjeti' te u primjerima tipa *iljada* (uz *hiljada*) i *odma/oma* (usp. Finka i Šojat, 1968: 144).

¹⁷ Za govor Žirja naveden je isključivo refleks *šč*, tako i u primjeru: *koščica* (Finka i Šojat 1968: 137).

¹⁸ U Tribunju se primjerice govori *vaj* (*vaj jednako* 'uvijek isto'), na Krapnju sam za-bilježila *vajk*.

Gramatička kategorija	Broj pojava	Primjeri
upitna i odnosna zamjenica	18	<i>ča</i> (12), (13, 14), x 2 (15), x 4 (17), x 2 (19), x 4 (20), x 2 (25), (28) – [<i>ništa</i> (19)]
pridjevsko-zamjenička deklinacija	9	<i>zarad tega</i> (14, 17) ‘toga’, <i>zarad čega</i> (26), <i>jednega</i> (15), <i>s tebom</i> (17, 20), <i>o temu</i> (19), <i>protiv ovega</i> (20) <i>pokojnoga</i> (14)
3. l. mn. prezenta	5	<i>govoridu</i> (14, 26), <i>napravidu</i> (15), <i>činidu</i> (17), <i>nosidu</i> (28) – [<i>svađaju se</i> (17)]
navezak kod nepromjenjivih riječi	13	<i>polak</i> ‘pola’ (12), <i>napolak</i> x 2 (15), <i>jerbo</i> x 3 (14), (15, 17, 28), <i>ovod</i> (14), <i>vanka kaića</i> (14), <i>malo vanka</i> (26)
množinski padeži s naveskom	5	<i>ušiman</i> (14), <i>radniciman</i> (14), <i>fakiniman</i> (14), <i>u bariliman</i> (15), <i>u očiman</i> (20)
G mn.	4	<i>sinov</i> (14) – <i>dvajes godišć</i> (15), <i>s ruk</i> (15), <i>šesnaest godišć</i> (17)
prijedložni genitiv	3	<i>šupku od tovara</i> (14), <i>govno od pasa</i> (14), <i>tuku od ćere</i> (15)
besprijedložni genitiv	2	<i>fortina bure</i> (14), <i>ne vidiš daje nosa</i> (20)
slavenski genitiv	2	<i>ne spominji mu svojega imena ni mista</i> (28)

Tablica 4. Regionalizmi na morfološkoj razini (Žirajac)

Gramatička kategorija	Broj pojavnica	Primjeri
infinitiv/supin	8	<i>morat</i> (13), <i>nadmetat</i> (13), <i>sipat</i> (13), <i>vriđat</i> (13), <i>nastavit</i> (13), <i>bit</i> (19) <i>esse</i> , <i>priznat</i> (19), <i>poreć</i> (19)
upitna i odnosna zamjenica	5	<i>ča</i> (13), x 3 (19)
3. l. mn. prezenta	3	<i>sporu</i> (13), <i>stanedu</i> (13), <i>moredu</i> (13)
pridjevsko-zamjениčka deklinacija	2	<i>drugega</i> (13), <i>jednemu</i> (19)
množinski padeži	2	<i>prama pravilim</i> (19), <i>po Božjim zakonim</i> (19)

Osim primjera popisanih u tablicama, dolaze primjeri uobičajenoga G jd. ž. r.: *glave* (Kapr. 15), *od cere* (Kapr. 15), tipični za jugoistočni čakavski kompleks, kao i A mn.: *otvara grebe* (Kapr. 15), *za šolde* (Kapr. 14), *vadit vrše* (Kapr. 14). U V jd. bilježe se dvojaki nastavci: *šupku* (Kapr. 14) – *smrade* (Kapr. 14), a lokativ je toponima u jednini: *na Kapriju* (Kapr. 14).¹⁹

Uobičajeni je južnočakavski premetnuti lik neodređene zamjenice, isti kao u štokavskom: *sve* (Kapr. 12).²⁰ Dolazi stari primjer s dodatnim zamjениčkim tvorbenim formantom *-ov-*: *kakove žene* (14). Govorno su obilježeni i prezentski likovi: 1. l. jd. *dadem* (Kapr. 12) i 3. l. jd. *svanjiva* (Kapr. 20). S druge strane, dolazi glagolska osnova *-nu-*, koja obilježava i književni jezik: *okrenuli* (Kapr. 19, Žir. 19),²¹ kao i particip: *otišli* (Kapr. 15). Književni su i oblici odnosne zamjenice: *koju* (Kapr. 28), *koji* (Žir. 13), *koja* (Žir. 18), nijednom se ne pojavljuje čakavski stegnuti oblik.²²

S obzirom na broj primjera popisanih u tablici, tipizacija se obaju govora provodi redovitom uporabom krnjega infinitiva (supina), koji nije ni središnja ni prevladavajuća oznaka proučavanih čakavskih organskih idioma, štoviše upitna je

¹⁹ U govorima se upotrebljava i u *Kaprijami*.

²⁰ U govorima je nepremetnut ostao samo oblik nominativa jednine m. r.: *vas svit*.

²¹ U govoru Žirja obično je *-ni-* u glagola druge vrste (usp. Finka i Šojat, 1968: 172).

²² U govoru Žirja, kao i drugdje u južnočakavskom dijalektu, obično je *ki – ka – ko* (usp. Finka i Šojat, 1968: 169).

njegova i sporadična zastupljenost,²³ upitnom i odnosnom zamjenicom *ča*, analoškim preuzimanjem nastavačnoga morfema meke promjene pridjevsko-zamjeničke deklinacije, koje također nije uobičajeno obilježje proučavanih organskih idioma,²⁴ nepromjenjivim riječima s naveskom te glagolskim nastavcima s naveskom.²⁵ Naglašenost tipizacije vidljiva je po redovitoj uporabi oblika koji u organskim idiomima nisu zastupljeni uopće (dočetni *-m*). U primjerima množinskih padeža u govoru Žirajca za lokativ dolaze oblici bez dočetnoga *-a*, a u literaturi je opisano kako su se množinski padeži u govoru Žirja izjednačili u nastavku *-ama* te da dočetno *-a* u tom nastavku može biti još i dodatno nazalizirano (uz redoviti adrijatizam *-n*): *u rukaman, na nogaman, tovarima, s ugoriman, s vesliman* (usp. Finka i Šojat, 1968: 166); tako je u Brešana navedeno u govoru Kaprijana. Znatno je manji broj primjera genitiva množine, iako su genitivi množine bez nastavačnoga morfema tipično razlikovno obilježje čakavštine, te dolaze primjeri s množinskim umetkom²⁶ i bez njega. Kao sintaktičko obilježje ističu se genitivi s prijedlogom *od*. Ti se oblici, ali tipično s prijedlogom *o(d)* za iskazivanje posvojnosti, upotrebljavaju u glavnini južnočakavskoga dijalekta.²⁷

²³ Redukciju i gubitak dočetnoga *-i* u infinitivu u govoru Žirja Finka i Šojat opisuju kao noviju pojavu pa navode da su zabilježili »velik« broj primjera infinitiva na *-ti* i *-či* te »dosta« primjera s reduciranim *-i* ili bez njega (Finka i Šojat, 1968: 172). Neokrnjeni infinitiv redovit je i u susjednim čakavskim govorima. »U južnočakavskom dijalektu infinitivi su od Prvića i Žirja prema sjeverozapadu neokrnjeni (...), a i na susjednoj obali je tako (Vodice, Tribunj, Pakoštane, Sveti Filip i Jakov, Sukošan, Petrcane)« (Lisac, 2009: 153). S druge strane, krnji su infinitivi obični u zapadnoštokavskom govoru Šibenika (usp. Lisac, 2014: 44).

²⁴ Navedena se pojava u govoru Žirja ne opisuje, popisani su primjeri: *toga, lipoga* i sl. (usp. Finka i Šojat, 1968: 170).

²⁵ U trećem licu množine prezenta u govoru Žirja, kao i drugdje u južnočakavskom dijalektu, bilježi se širenje nastavka *-u*: *želu, vadu, vidu, govoru*, no ne navode se primjeri s naveskom (usp. Finka i Šojat, 1968: 173).

²⁶ Za govor Žirja istaknuta je uporaba likova s množinskim umetkom *-ov* i ništičnim nastavkom, kao i likova (za m. r.) s nastavkom *-i* (usp. Finka i Šojat, 1968: 165). Uz navedeno u toj kategoriji bilježe i utjecaj standardnoga jezika i štokavski nastavak *-a* (usp. Finka i Šojat, 1968: 166). Za ženski rod navode kratke likove s ništičnim nastavkom (usp. Finka i Šojat, 1968: 167).

²⁷ Za govor Žirja istaknuto je kako ta rekija teži istisnuti sve druge načine izricanja posvojnosti: *drško o motike, baloga o tovara* i sl., kao i druge sintagmatske sveze (usp. Finka i Šojat, 1968: 177).

Tablica 5. Leksički regionalizmi (Kap.: Kaprijani, Žir.: Žirajac)

Vrsta riječi / postanje	Broj pojavnica	Primjeri
prijedlozi/slav.	6	<i>zarad tega</i> (Kap. 14, 17, 28; Žir. 19), <i>zarad mene</i> (Kap. 17), <i>zarad čega</i> (Kap. 19)
prijedlog odmicanja uz glagole kretanja		<i>brez</i> (Kap. 28) ²⁸ <i>otišli ća</i> (Kap. 15)
veznici/slav.	3	<i>al nisi vidi</i> (Kap. 17), <i>al bi ti zarad mene bi kadar</i> (Kap. 17) – <i>oli nisi</i> (Kap. 20)
uzvik/slav.; balk. (potvrđivanje)	1	<i>Ala, dobro !</i> (Kap. 26)
uzvik, prilog / rom.	1	<i>njanci</i> (Kap. 12) ‘niti, nimalo’ ²⁹
imenice/rom.	10	<i>familije</i> (Žir. 13), <i>uru</i> (Žir. 13), <i>kaića</i> (Kap. 14), <i>beštija</i> (Kap. 15), <i>kurat</i> (Kap. 15, 17) ‘župnik’, <i>škovace</i> (Kap. 15), <i>spiza</i> (Kap. 26), <i>spizu</i> (Kap. 26), <i>ponistru</i> (Kap. 26), <i>u prežunu</i> (Kap. 14)
imenice /slav.		<i>lupeži</i> (14), <i>muči</i> (14) ‘šuti’, <i>kušaš</i> (20) ‘pokušavaš’
pridjev/slav.	1	<i>srebrenu</i> (Kap. 15)
glagoli/rom.	1	<i>molali</i> (Kap. 19) ‘popustili’
glagoli/slav.		<i>gre</i> (Kap. 12), <i>metni</i> ‘stavi’ (Kap.)

Navedene leksičke osobitosti obilježje su širega područja čakavštine, primjerice nesvršeni oblik *gre*, od *gresti* ‘ići, hodati’, uobičajen u južnočakavskom i to samo oblicima prezenta (usp. Finka i Šojat, 1968: 189). S druge strane, prilog mjesta do-

²⁸ U govoru Žirja zabilježeno je *prez* (Finka i Šojat, 1968: 198), tako je i u govoru Tribunja.

²⁹ Od tal. **neanzni*, uz *neanche* (usp. Skok, 1972: 502). U govoru Žirja zabilježeno je *nanka* (Finka i Šojat, 1968: 196). U govoru Tribunja obično je *nanka* i *nanci*, u govoru Krapnja zabilježila sam *njanci* tek sporadično, uz *nanci*.

lazi samo u književnojezičnom obliku: *šutnut natrag* (Kap. 15), *metni natrag* (Kap. 28). U čakavskim organskim idiomima uobičajeno je *naza(d)* (usp. i Finka i Šojat 1968: 196). U takvim se sintagmatskim primjerima u kojima se sparuju leksički regionalizam (*metni*) i lažni morfološki regionalizam (krmji infinitiv *šutnut*) s prilogom (*natrag*), koji je evidentno iz književnoga jezika, najbolje predočava proces autorove mistifikacije dijalekta: množenje stvarnih i izmišljenih govornih primjera u cilju tipizacije izmjenjuje se s pojačavanjem dojma izmišljenoga organskog idioma, pa možemo reći da autoru nije cilj samo uspostaviti odmak prema tipiziranim likovima već mu je cilj kreirati groteskni regionalni govor kojim dodatno negativno obilježava i lokalizirane likove i njima pripadnu lokalnu zajednicu.

3. PRETOPLJENI POGLED: DOBRI ČOVJEK PREMAZAN BLAKON

Šoljan u svojoj noveli *Dobri čovjek s Kaprija*³⁰ povezuje psihološko stanje likova s krajolikom u kojem su se zatekli i s tipično predstavljenim mentalitetom stanovnika koji obitavaju u tom krajoliku i koji je mentalitet samo do određene mjere kontrastiran glavnim likovima.³¹ U Šoljana je razgranata metaforika, posebno metaforično opojmljivanje emocija: *jaz od leuta do mola* (64); *rastanak i ljigavo i teško jugo, stari oronuli leut i noć od blaka*³² (63). I dok je s jedne strane vidljiv odmak u tipizaciji prostora i kolektiva, koji je iznjedrio kontrastni lik dobrog domaćega čovjeka sa zlim karakterom, s druge je strane vidljiva prepletenost s regionalnim u prikazivanju emocionalnoga stanja: tipizirani negativni lik pridonosi prikazivanju negativnih emocija u koje su se zapleli glavni protagonisti priče (ljubavni par pred rastankom koji je na ljetnoj plovidbi kornatskim arhipelagom potražio zaklon na

³⁰ Novela je objavljena 1975. u knjizi *Obiteljska večera i druge priče*.

³¹ Stamać zapaža kako Šoljan u svojim pripovijetkama »polazi od izdvojena, čudna, svakako autsajderskog položaja lika odnosno likova« (Stamać, 2005: 14).

³² *Blak* je naziv za posebnu vrstu naftnog derivata, no često se miješa s općim nazivom za katran, a nešto rjeđe i sa specifičnim nazivom za crnu smolu (paklinu). Sve se troje upotrebljavalo kao premaz za drvene brodove. »Prije piture brodove smo mazali katranom iznutra. To ti je ka da si ga lakom pomaza. Katran se kuva. Izvanka bi doša blak i paka, mišano. To je katranska smola, a blak je... Ja nemam drugoga izraza nego blak. Mazalo se kistom. Drveno drško se zapila malo i onda se vuna od janjca tu nategne, smota i na dva mista veže špagom. Onda močiš u vrući paka, blak, čin već bi maza. Brodovi ozdola su se mazali murkom, otpadom od ulja. Onda posli je došla teraroša, crveni prašak. S tim bi mazali i bilo bi crveno ka da si da koper. A koper, ko će dati novac za koper?« (svjedočanstvo betinskoga brodograditelja Slobodana Jadrešića, Muzej betinske brodogradnje. <<https://www.mbdb.hr/hr/svjedocanstva/>> (pristupljeno 5. travnja 2024.).

otoku Kapriju) pa možemo govoriti o pretopljenom pogledu kojim se integriraju osobine došljaka (»autsajdera«) i osobine domicilnoga stanovništva u književni lik osobenjaka primorske geneze aktualno motivirana maritimnim krajolikom i njegovim mijenama. Time se Šoljanov egzistencijalizam i u proučavanoj noveli manifestira kao krajolikom omeđena tjeskoba.³³ Kaprije su kao otočna zajednica tipizirano predstavljene izoliranošću i zatvorenošću: »Kaprije nisu Capri, ni u jednom smislu. Možda to nikad i nije bilo neko ludo uzbudljivo mjesto, ali nakon rata je, navodno, zamrlo. Kuće su doduše lijepe i žbukane, ali selo je nepopločano i nema struje, i kuće nekako stoje svaka za se, zabite duboko u otok, a ne skupljene oko lučice, kako se pristoji.« (...) mala zatvorena zajednica, čvrsto isprepletena zamršenim međusobnim odnosima, enklava u mračnom prostoru između mora i neba« (63).

Izoliranosti i zatvorenost samo dijelom generiraju nepovjerenje prema strancima, turistima i namjernicima. Ono je prvenstveno izraslo iz negativnoga odnosa otočnoga ruralnoga stanovništva, koje se tradicionalno bavilo napornim fizičkim radom, o čemu predaja, kao svojevrsno obiteljsko nasljeđe, živi i u suvremenosti, prema dokolici, koja je predmet poruge i promućurne eksploatacije.

Dijalektalno koloriran govor lokalnoga stanovništva u Šoljanovoj noveli polariziran je kao *vox populi* (s nediferenciranim likovima) te likom »dobroga čovjeka«, čiji se govor raslojava od identifikacije s *vox populi* (intencionalno kreiranje idiličnoga govora *po domaću*) do standardnojezičnoga proračunatog govora (govor računovođe). Glavni lik, Lujo (koji je predstavljen podrijetlom: od oca murterskoga »otočanina« i »ribara«), u pripovijetci nije zastupljen upravnim govorom, a i njegova partnerica Lela izgovara samo jednu kratku rečenicu. Umjesto toga, pripovjedač opisuje govor glavnoga lika: »(...) Lujina mješavina zagrebačkog i otočkog govora koju bi Lujo uvijek upotrebljavao kad bi se nakon godina provedenih u Zagrebu vraćao u domovinu« (68) te pripovijeda u zoni lika, pri čemu se pretežno zadržava na regionalizmima na leksičkoj razini, posebno nazivima za brod, dijelove broda i plovidbu.

Tablica 6. Pripovjedač u zoni lika: Leksički regionalizmi

Leksem	Broj pojava	Primjeri
mol	13	<i>iza mola</i> (63), <i>molo</i> x 3 (63), (66), <i>s tog mola</i> (63), <i>mola</i> x 2 (64), (66, 68), <i>molu</i> x 2 (64), (68)

³³ »Cijelo putovanje u Šoljanovim prozama ne vodi nikamo izvan: usmjereno je prema nekom središtu skrivenom unutar te egzistencijalno motivirane skitnje i bijega, koji najčešće vode u mučnu spoznaju da na kraju vreba *horor vacui*« (Donat, 1987: 19).

Leksem	Broj pojava	Primjeri
leut	11	<i>leut</i> x 2 (61), (63), x 2 (64), (68, 71), <i>leuta</i> (63), x 2 (64), <i>leutu</i> (66) – <i>brod</i> (62, 68)
<i>turner</i> 'brodski motor'	4	<i>turner</i> (62, 69), <i>turnera</i> x 2 (63)
maestralun	4	<i>maestralun</i> – <i>tramuntana</i> (63), <i>maestralun</i> (63, 65), <i>maestralunu</i> (65)
blak	2	(<i>noć od</i>) <i>blaka</i> (66), (<i>premao dno</i>) <i>blakom</i> – <i>katranom</i> (62)
feral	3	<i>ferala</i> (62, 68), <i>feral</i> (68)
štiva 'potpalublje'	2	<i>u štivu</i> (62), <i>štivi</i> (69)
cima	2	<i>cimama</i> (64), <i>cime</i> (70)
mandrač	2	<i>mandraču</i> (61), <i>mandrač</i> (62)

Jednom pojavnicom zastupljeni su primjeri: *škveru* (61), *penzionirani* (61), *na bocelima* (62) 'jarboli', *madijeri* (62) od *madijer* 'daska broda', *armižati* (62) 'privezati brod', *trliša* (64) 'grubo sukno, radna odjeća', *beškota* (65), *đite* (70), *pajolima* (65) od *pajol* 'pomična daska koja pokriva pod broda', *kapula* (68), *po razmi* (68) 'rub broda'. Oblikom leksema *mandrač* ('ograđeno privezište za male brodove') slijedi i fonološko obilježje iz organskih idioma (nerazlikovanje *č* i *ć*).³⁴ Pripovjedač uspostavlja odmak u svega dvama primjerima: tumačenjem vjetera *maestraluna tramuntanom* te stavljanjem navodnika i tumačenjem *blaka* katranom. Izgradnjom književnoga jezika kombinacijom standardnojezičnih gramatičkih obilježja i regionalnoga leksika autor zadržava vanjskog pripovjedača, no potire njegovu neutralnost i približava ga glavnom liku, čiji upravni govor upadljivo izostaje, i njemu kontrastnom lokalnom junaku (dobrom čovjeku), pa time i mistificira funkciju pripovjedača. Brojem pojava dominiraju oblici leksema *mol* i *leut*, koji svojim sonantima unose i blagozvučje u izraz, pa su i u funkciji glasovne metaforizacije kao dodatnoga postupka subjektivizacije.

³⁴ Izgovor *č* i *ć* razlikuje se u govoru Žirja, ali ne i u govoru susjednih idioma (usp. Finka i Šojat 1968: 137).

Tablica 7. Upravni govor glasova regionalnog kolektiva (*vox populi*)

Jezično obilježje	Broj pojava	Primjeri
refleks jata	4 + 1 + 1	<i>cile</i> (65), <i>dvi</i> (65), <i>vitar</i> (65), <i>vitru</i> (65) – <i>odavde</i> (65) – <i>čovjek</i> (65)
pojednostavnjivanje suglasničkih skupina	4	<i>pr'neš</i> (65), <i>jakta</i> x 2 (65), (66) 'jahta'
izostavljanje fonema <i>x</i>	2	<i>ajde</i> (65), <i>rđavim</i> (61)
rotacizam	2	<i>more</i> x 2 (65) 'može'
<i>-m > -n</i>	1+1	<i>in</i> (65) 'im, njima' – (<i>plovi</i>) <i>morem</i> (65)
<i>-l</i>	1	<i>reka</i> (65)
upitna i odnosna zamjenica	1	<i>šta</i> (65)
krnji infinitiv	1	<i>bit</i> (65) 'biti, esse'
leksik	5	<i>kašun</i> (65) 'sanduk', <i>leut</i> (65), <i>uru</i> (65), <i>altrocché</i> (65) 'i te kako, dapače', (<i>jakta</i> od) <i>blaka</i> x 2 (65), (66)

Refleks jata neujednačen je i blizak organskomu idiomu. Tako uz ikavizme dolazi i organski ekavizam. Ekavski refleks jata u primjerima tipa *ovde* običan je u južnočakavskom dijalektu.³⁵ Vidljiva je zastupljenost adrijatizama: pojednostavnjivanje suglasničkih skupina i prijelaz dočelnoga *-m > -n*. Na razini leksika lokalni se glasovi od glasa pripovjedača u zoni lika razlikuju talijanskim uzvikom, a podudarani su u tematskom leksemu *blak*.

U prepričanom govoru dobrog čovjeka regionalna se obilježja upotrebljavaju samo na leksičkoj razini pri čemu se regionalizmi rjeđe donose s odmakom, obilježeni navodnicima ili kurzivom: bez »proviste« (66) 'nabavka namirnica', *maritimo* (68) 'morski čovjek', a češće bez takva odmaka, po čemu se izjednačuje glas pripovjedača u zoni lika i prepričani govor kontrastiranoga lokalnog lika. Svi su leksički regionalizmi u prepričanom govoru dobrog čovjeka zastupljeni s jednom

³⁵ Za govor su Žirja kao pravilo zabilježeni ekavizmi u složenim prilogima mjesta, a ikavizam je običan, iako ne beziznimno, u jednostavnom prilogu *di*. Ekavizmi su u govoru Žirja zabilježeni i u prilogima sa sufixima *-tolê*, *-kolê* te u svršenom liku glagola *sjesti* (Finika i Šojat 1968: 132).

pojavnicom *butige* (67), *bokun* (67), *čeljade* (68), *penzijice* (69). Leksem *penzija* u prepričanom govoru dobroga čovjeka intencionalno je tvorbeno obilježen (umanjenica). Isti leksem dolazi i u govoru pripovjedača (*penzionirani*), čime se dodatno podcrtava suglasje kontrastiranih glasova novele.

U upravnom govoru dobroga čovjeka jezična obilježja dolaze u regionalnoj i standardnojezičnoj varijanti pri čemu standard prevladava ovisno o komunikacijskom kontekstu.

Tablica 8. Upravni govor dobroga čovjeka

Jezično obilježje	Broj pojavnica	Primjeri
fonem <i>x</i>	9	<i>hoće</i> (69), <i>hiljadu x 2</i> (70), <i>hiljade x 2</i> (70), <i>kruhom</i> (70), <i>kruha</i> (67, 70), <i>kruh</i> (70)
refleks <i>jata</i>	5 + 2	<i>čovjek</i> (67), <i>djeci</i> (67), <i>uvijek</i> (69), <i>dvije</i> (70), <i>ovdje</i> (70) – <i>uvik</i> (69), <i>naprid</i> (69)
delaterizacija	2	<i>zdravja</i> (68), <i>voje</i> (68)
-m/-n	3 + 1	<i>moram</i> (69), <i>vam</i> (69), <i>kruhom</i> (70) – <i>kažen</i> (69)
G mn.	2 + 1	<i>pet stotina</i> (70), <i>porciju srdela</i> (70) – <i>sto godin</i> (68)
infinitiv	3	<i>otkinuti</i> (67), <i>zasukati</i> (69), <i>morati</i> (69)
glagolska osnova	1	<i>spavajte</i> (69), <i>otkinuti</i> (67)
jotacija	1	<i>slađe</i> (68)
govorna pojednostavnjivanja	1 + 1	<i>tri i po</i> (70) <i>ko</i> (69), <i>x 2</i> (70) ‘kao’
prilog bez naveska	1	<i>dokle</i> (69)
leksik/rom.	1	<i>bokun</i> (68)

Upravni govor »dobroga čovjeka« posebno je zastupljen u završnom obračunavanju troškova i kontrastiran je upravnom govoru glasova iz kolektiva: »dobri čovjek« ne upotrebljava krnji infinitiv, a redovito upotrebljava *h* (što je i naglašeno najvećim brojem pojavnica); navedena su dva obilježja podjednako i obilježja standardnoga jezika te organske čakavštine (s izuzetkom primjera: *hoće*, *hiljadu*, *otkinuti*, koji su standardnojezični). Uporaba standardnoga jezika osim u prevladavajućem refleksu *jata* i u alternantnim primjerima genitiva množine, posebno je

vidljiva u glagolskim osnovama imperativa *spavajte* i infinitiva *otkinuti* (razgovorni regionalizmi jesu *spite*, *okinuti* ili štogod slično). U leksiku prepričanoga upravnog govora »dobroga čovjeka« i u njegovu upravnom govoru ponavlja se primjer *bokun* 'komad', kao osobito tematsko obilježje karaktera koji stremlji za *dobrim bokunima*.

4. POGLED IZNUTRA: NAŠI ŽŮLJEVI

Reportaža čijim se naslovom na mrežnoj stranici upućuje na incidentne događaje u naseljenom mjestu, »Pobuna u Kapriju!«, izvještava o prosvjedu stanovnika Kaprija zbog pristajanja broda u novom trajektnom pristaništu, koje je uz značajnu potporu sredstava iz fonda EU-a izgrađeno dva kilometra od naselja i bez prikladne pristupne ceste. Bojkot stanovništva u korištenju novoizgrađenoga pristaništa te pokušaji blokade pristajanja trajekta doveo je u probleme investitora koji bi morao vratiti utrošena europska sredstva ako se pristanište ne stavi u funkciju. Na tom se primjeru pokazuje aktualna problematika znatne oslonjenosti gospodarske djelatnosti na povlačenje sredstava iz fondova Europske unije, što dovodi i do apsurdnih situacija povlačenja sredstava (samo radi zadovoljavanja statistike), a što se slikovito uobličava narativom izgradnje nefunkcionalnoga pristaništa. Proučavana reportaža suštinski govori o srazu velike europske birokracije i male otočne zajednice, čije stanovnike ne zanima globalna i nacionalna politika ulaganja, već su prvenstveno zainteresirani za to da mogu do *vapora na noge*, kako su i uvijek činili, te da im kamioni ne tresu tlo pod prozorima.

Govor domicilnoga stanovništva u reportaži raslojava se s obzirom na obilježja jezičnih sustava i s obzirom na intenciju govornika. S obzirom na obilježja jezičnih sustava, diferenciraju se govornici zapadne štokavštine, govornici južne čakavštine, koji ne pripadaju starinačkomu domicilnom organskom idiomu Kaprija i govornici južne čakavštine, koji pripadaju starinačkom domicilnomu organskom idiomu. Takva raznolikost posvjedočuje otvaranje otočne zajednice koja je znatno gubila broj stanovnika, ali se širila strukturom (zahvaljujući znatnijim kontaktima s kopnom te vikendašima i turistima). U nastavku proučavam samo starinački domicilni govor, preciznije govor kaprijanskih Radovčića i Jelovčića. Njihov se govor raslojava s obzirom na to je li riječ o organskoj (re)produkciji, odnosno o neintencionalnome govorenju (Marija Jelovčić) ili je riječ o promišljenom javnom govorenju (govorenju za medije) u funkciji angažirane akcije (Igor Radovčić). Kao treća skupina mogu se izdvojiti govornici u kojih se manifestira kombinacija elemenata angažmana i nekontrolirane organske produkcije (Miroslav Radovčić i Sonja Radovčić). U nastavku su razvrstana jezična obilježja triju izdvojenih skupina, a transkripcija cjelovitoga teksta reportaže nalazi se u dodatku rada.

Autorica reportaže svojim govorom ne sudjeluje u zoni lokalnih likova. Početkom izvještaja, koji je ujedno i naslov posuđen iz Brešanova filma (*Kako je počeo rat na mom otoku?*), akciju male otočne zajednice boji malomišćanskom komikom te tako uspostavlja odmak i prema akciji i prema prikazanoj zajednici, što pokazuje da u producenata reportaže funkcija spektakularizacije stvarnosti prevladava nad funkcijom angažiranoga djelovanja: davanje medijskoga prostora lokalnim glasovima upravljano je funkcijom gledanosti nad funkcijom potencijalne pomoći u ostvarivanju traženih ciljeva pa je poseban prostor dodijeljen izvedbeno zanimljivim govornicima (onima koji su iskazivali pojačanu afektivnost).

Osobine starinačkoga organskog idioma posreduje govor Marije Jelovčić. U svega dvije kratke rečenice nalazimo tipična obilježja čakavske akcentuacije (čuvanje tronaglasnoga sustava s akutom te inovacije koje se odnose na pomicanja naglasaka i kraćenja nenaglašenih duljina)³⁶ pa dolaze primjeri akuta: *jā : mōgu* (1. l. mn. iz naglasne paradigme b.), primjer trećega lica prezenta s nastavkom *-u* i primjeri pokrate zanaglasnih duljina: *vōdu* (3. pl. iz naglasne paradigme c.), *nīkako* te primjer paratakse: treće lice prezenta modalnoga glagola s neodređenim subjektom (*mora da*) upareno s tranzitivnim glagolom u množini.

U govoru Igora Radovčića, koji je kalkulantski u smislu profinjene prijetnje gradskim vlastima da bi se otok administrativno mogao odcijepiti od udaljenoga, po geografskom prostoru i po skrbi, Šibenika te pridružiti prostorno znatno bližim jedinicama lokalne uprave (Vodicama ili općini Tribunj), dominiraju obilježja standardnoga jezika. To je posebno vidljivo u primjerima refleksa *jata* koji su posredovani i s novoštokavskim uzlaznim naglascima: *vrijéme* (dvije pojavnice), *sàzrelo*. Usto upotrebljava i primjer s provedenom novom jotacijom: *izādu*, puni infinitiv: *rāzmisliti*,³⁷ 3. pl. prezenta s nastavkom *-e*: *prikljūčē*, 1. l. jd. prezenta s očuvanim dočetnim *-m*: *mīslīm* te knjišku konstrukciju *da* + prezent (dvije pojavnice). Utjecaj štokavske akcentuacije vidljiv je i u uporabi priloga *dōbro* (ne izgovara se s akutom ili brzim naglaskom kako se može čuti u južnočakavskim govorima).

U afektivnom govoru Miroslava Radovčića (dalje MR) i Sonje Radovčić (dalje SR) miješaju se elementi angažmana i svijesti o nastupanju za medije te nekontrolirane emocije i s time povezani elementi standardnoga jezika i organskoga idioma.

³⁶ O tipičnim obilježjima čakavske akcentuacije usp. Kapović, 2015: 58–59.

³⁷ Posebno je na tome primjeru punoga infinitiva vidljiva intencija uporabe standardnoga jezika, a ne prelazak na zapadnoštokavski razgovorni idiom (koji je govorniku očito bližak): u štokavskom govoru Šibenika u takvu bi se primjeru redovito reduciralo *i*, a na snimci se može zapaziti kako se govornik svjesno suzdržava od redukcije vokala.

Tablica 9. Jezična obilježja u afektivnom snimljenom govoru

Jezično obilježje	Broj pojava	Primjeri
refleks jata	12 (7 : 3 : 2)	<i>ovdje</i> (MR), <i>dvije</i> (MR), <i>dolje</i> (MR), <i>prosvjeda</i> (MR), <i>djedovi</i> (SR), <i>pradjedovi</i> (SR), <i>šukundjedovi</i> (SR) – <i>vrimenta</i> (MR), <i>sisti</i> (MR), <i>kolinima</i> (MR) – <i>ode</i> (MR), <i>ovde</i> (MR)
silazni naglasak prokliza	9	<i>břzi</i> (MR), <i>Hřvatska</i> (SR), <i>cěntar</i> (MR), <i>sěla</i> (MR), <i>djědovi</i> (SR), <i>šukundjedovi</i> (SR), <i>prădjedovi</i> (SR) <i>ù more</i> (MR)
infinitiv	5	<i>ići</i> (MR 3x), <i>doći</i> (MR), <i>sisti</i> (MR)
nova jotacija	4	<i>ići</i> (MR 3x), <i>doći</i> (MR)
množinski umetak	4	<i>djedovi</i> (SR), <i>pradjedovi</i> (SR), <i>šukundjedovi</i> (SR), <i>žuljevi</i> (SR)
prijedložni instrumental	3	<i>sa kolinima</i> (MR), <i>sa nogama</i> (MR), <i>s karijolama</i> (MR)
l-particip	1	<i>reka</i> (MR)
<i>-m > -n</i>	1	<i>nan</i> (SR)
3. l. mn. prez.	1	<i>idu</i> (MR)
G mn.	1	<i>staraca</i> (MR)
genitiv dijelni	1	<i>bit će prosvjeda</i> (MR)
leksički regionalizmi / rom.	2 + 1	<i>uru</i> (MR), <i>karijolama</i> (MR)

Osobitosti južnočakavskoga organskog idioma čujemo u govoru MR-a: prenošenje naglaska s ultime, ali zadržavanje kvalitete naglaska: *sěla* (iz naglasne paradigme b.), općenita sklonost uporabe brzoga naglaska na prvom slogu i kratki slogotvorni *r* te kraćenje zanaglasnih duljina, ekavizam u prilogu *ovde*, čemu se pridodaje i adrijatizam (promjena dočetnoga *-m*) u govoru SR-a.

Inovacije, kao odrazi utjecaja drugih organskih idioma i standardnoga jezika, vidljive su u primjerima: *dolje* (leksička posuđenica), ujednačeni nastavci množin-

skih padeža i posebno G mn. na *-a*, uzlazni akcenti: *dvá(d)eset* (MR), *òstane* (SR), *nàstaviti* (SR).

Afektacija se posebno ostvaruje prijedložnim instrumentalom (u govornika MR) te dugom množinom (u govornice SR).

S obzirom na to da je riječ o zvučnom zapisu, dominantan je pokazatelj govornikova angažmana i intencije prozodija: novoštokavska akcentuacija u slučaju angažiranoga kontroliranog govorenja i čakavska akcentuacija prepletena sa standardnojezičnom akcentuacijom u slučaju angažiranoga emocionalnog govorenja.

Kao obilježja organskoga idioma usporediva s kategorijama zastupljenim u književnim djelima, dakle ona nevezana za akcentuaciju, potvrđuju se: adrijatizam *-n* (koji je zabilježeno u Šoljana i Brešana), *l-particip* na *-a* (zabilježeno u Šoljana i Brešana) i prevladavanje nastavka *-u* za treće lice množine prezenta (zabilježeno i u Brešana, no gotovo redovito pojačano naveskom, što nije obilježje organskih idioma (usp. Finka i Šojat, 1968: 173), ali, pridodano drugim obilježjima, pokazuje stilsku osobitost tipizacije navescima). S druge strane, u snimljenom organskom idiomu ne upotrebljavaju se krnji infinitivi (u Brešana su redoviti, a u Šoljana sporadični).

Kao kategorije u kojima se preuzimaju obilježja standardnoga jezika, usporedive s kategorijama u književnim djelima potvrđuju se: G mn. na *-a* (zabilježen i u Šoljana), nova jotacija (zabilježena i u Šoljana), refleks *jata* (zabilježeno i u Šoljana, a samo sporadično, i govoru nesvojstveno, u Brešana). Kolebanja u refleksu *jata* posebno pokazuju ambivalentnost te kategorije, koja velikim dijelom proizlazi iz toga što se iz standardnoga jezika usvajaju cjeloviti leksemi, a ne fonološki obrazac, pa primjeri s *jatom* postaju produktivno sredstvo manipulacije (u smislu lakoga posredovanja standardnojezičnoga rješenja u cilju opće razumljivosti), ali i sredstvo identifikacije (u smislu neintencionalnoga čuvanja organskih osobitosti). U toj se kategoriji pokazuje i naglašena tipizacija u Brešana, koji dosljedno pokušava slijediti ikavski obrazac, čime se udaljava od stanja u organskome idiomu u kojemu ima i izvornih ekavizama i tragova dodira sa štokavskim.

5. ZAKLJUČAK

Proučavani primjeri pokazuju razliku stilova i poetika dvaju pisaca i u tipizaciji lokalnih glasova likova, a što je potkrepa tezi kako je vanjska recepcija govora (time i izgradnja književnoga lika) znatno odvojena od organske produkcije. Pokazuje se i kako se organska produkcija prilagođava komunikacijskim uvjetima pa se medijski posredovano govorenje približava fikciji u smislu oblikovanja drukčije stvarnosti diskursa obaju aktera, autora reportaže i lokalnih ispitanika.

U poglavlju Brešanova romana ima najviše primjera regionalizama, a dijalektalno pripetavanje jest i jedna od istaknutih tema poglavlja, no u njemu je, zbog naglašene tipizacije i perpetuiranja fikcijskih osobitosti, ujedno i najizraženija odvojenost od stvarnoga organskog idioma. Brešan ne razlikuje govore susjednih otoka (kao ni stručna literatura, iako ima razlika) te tipizira i osobinama koje nisu reprezentativna obilježja njihovih organskih idioma (posebno vidljivo u dosljednoj uporabi krnjih infinitiva, ali i u gomilanju ikavizama i oblika prezenta s naveskom). Govorna tipizacija pojačava negativan stav prema prikazanom, također tipiziranom, negativnom karakteru izoliranih otočana, a što je sve u funkciji prikazivanja tragične, mitske zadanosti glavnoga junaka. Lokalni živalj autoru *Gorgona* služi za izazivanje komike i ocrtavanje primitivizma, pa je i jezik tipiziran do razine groteske. Moglo bi se reći i da je autor prema kaprijanskim otočanima bezobziran. Usto ne pokazuje potrebu kritički se osvrnuti na govornu tipizaciju iako detaljno tumači sve ostale značenjske slojeve romana. S druge strane, Šoljanovi otočani posreduju manje jezičnih regionalizama. Usto miješaju standard i južnočakavski, no sva u njega navedena regionalna jezična obilježja imaju uporište u opisu organskoga idioma, pa je njegova slika, unatoč pokušaju podizanja i za tipizacijom, znatno realističnija. Pripovjedač se egzistencijalno povezuje s lokalnim likovima, što je prikazano preuzimanjem jezičnih obilježja, a ni autor ne pokazuje intenciju distanciranja od perspektive pripovjedača. Iako lokalni *vox populi* Šoljan ocrtava osobinom zadirkivanja i ruganja pridošlicama, koja pleše po granici bešćutnosti, to se kao negativna osobina može iščitavati samo u vidu onih koji ne razumiju izdvojeni lokalni mentalitet i samo trenutačno, prije završetka novele. Poanta novele pokazuje da je zapravo negativno obilježeno standardnojezično govorenje: proračunatost lokalnog čovjeka Šoljan označava prelaskom na standardni govor. Ista se tendencija može uočiti i u suvremenoj medijski posredovanoj akciji otočana: odcjepljenjem se proračunato prijeti standardnim jezikom, a emocije se nastoji posredovati i obilježjima standardnoga jezika (da svima bude razumljivo).

Provedeno istraživanje pokazalo je koje su kategorije najzastupljenije, time i osobito funkcionalne u tipizaciji proučavanoga govora (l-participi, prezenti na -u, delaterizacija), koje su organske kategorije otporne na uvjete posredovanja (sklonost brzom naglasku na početku riječi, zamjena -m > -n na kraju riječi), a koje su kategorije najotvorenije u smislu upliva inosustavnih rješenja: iz standardnoga jezika (refleks *jata*, G mn. na -a) i iz zapadnoštokavskoga dijalekta urbanoga središta (češće uzlazni akcenti, a znatno rjeđe krnji infinitivi). Posebno krnji infinitiv, koji je prepoznatljivo obilježje poznatijega urbanoga središta, služi kao pojačavanje tipskih obilježja u cilju trenutačne prepoznatljivosti i što jasnije regionalne pozicioniranosti, čime postaje i najizrazitiji pokazatelj anticipiranja recepcije.

LITERATURA

- Bahtin, M. (1989). *O romanu*. Beograd: Nolit.
- Donat, B. (1987). U A. Šoljan (ur.). *Izabrana djela I*. PSHK 174/I, 7–40. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Fairclough, N. (1989). *Language and power*. Harlow: Longman.
- Finka, B. i Šojat, A. (1963). Izvještaj o istraživanju govora otoka Žirja i Kaprija. *Ljetopis JAZU*, 68, 299–303.
- Finka, B. i Šojat, A. (1968). Govor otoka Žirja. *Rasprave: časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 1, 1, 121–220.
- Flaker, A. (1972). Dijalekt kao osporavanje. *Dometi*, 5, 3–4, 44–53.
- Flaker, A. (1986). *Stilske formacije*. Zagreb: Liber.
- Hundt, M., Anders, C., A. and Lasch, A. (2010). Gegenstand und Ergebnisse der Wahrnehmungs-dialektologie (Perceptual Dialectology). *Perceptual Dialectology. Neue Wege der Dialektologie (Linguistik – Impulse & Tendenzen 38)*. Berlin, New York: De Gruyter, XI–XXI.
- Juraga, E. i Pandža, M. (2015). Narodni nazivi biljnih vrsta u Žirju i Kaprijama. *Čakavska rič – polugodišnjak za proučavanje čakavske riči*, 43, 1–2, 105–131.
- Kapović, M. (2015). *Povijest hrvatske akcentuacije. Fonetika*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Levanat-Peričić, M. (2020). Što je autor *Perzeide* autoru *Gorgona*? U M. Levanat-Peričić i A. Gospić Županović (ur.). *Prvi Brešanov svibanj: zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa o djelu Ive Brešana održanog od 18. do 19. svibnja 2018. godine na Sveučilištu u Zadru*, 321–345. Zadar: Sveučilište u Zadru.
- Lisac, J. (2003). *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govor torlačkog narječja*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Lisac, J. (2014). Šibenska jezična i književna baština. *Čakavska rič – polugodišnjak za proučavanje čakavske riči*, 42, 1–2, 43–50.
- Lisac, J. (2009). *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Preston, D. R. (2002). Perceptual dialectology: aims, methods, findings. U J. Berns and J. van Marle (ur.). *Present-day Dialectology. Problems and Findings*, 57–103. Mouton: De Gruyter.
- Skok, P. (1971 – 1974). *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. I. – IV. Zagreb: JAZU.
- Stamač, A. (2005). *Zapravo, Šoljan*. Zagreb: Društvo hrvatskih književnika.
- Starčević, A., Kapović, M. i Sarić, D. (2019). *Jeziku je svejedno*. Zagreb: Sandorf.
- Van Dijk, T. A. (1993). Principles of critical discourse analysis. *Discourse and Society*, 4, 2, 249–283.
- Vlahov, Š. (2023). Sjevernom Dalmacijom (pretisak). *Osvit*, VII–VIII, 239–255.
- Vuletić, N. i Skračić, V. (2018). *Leksik morske faune u sjevernoj Dalmaciji. Prvi dio: rječnik pučkoga nazivlja*. Zadar: Sveučilište u Zadru.

IZVORI

- Brešan, I. (2006). *Gorgone*. Zagreb: Ljevak.
- Šoljan, A. (1998). *Izabrane novele*. Zagreb: SysPrint.

Radić, N. (2023). »Pobuna u Kapriju! Otočani tijelima brane dolazak trajekta na novu lokaciju!»: 'Prosvjedovat ćemo svaki dan'«. *RTL Danas* 5. 10. 2023. <<https://danas.hr/rtl-danas/pobuna-u-kapriju-i-na-stakama-u-prosvjed-zbog-pristanista-brodova-hoce-li-bozinovic-micati-stare-i-nemocne-s-rive-1b890cd2-63a6-11ee-9e68-3a50bfc1e71d>> (pristupljeno 2. siječnja 2024.).

Dodatak: Transkripcija zvučnoga zapisa (izvor: Radić, 2023)

Kako je počeo rat na mom otoku?

Ako se pita stanovnike otoka Kaprija, odlukom da se i brzobrodská linija iz stare luke u centru preseli u novo pristanište na kraju mjesta.

[Miroslav Radovčić:] »Ako brzi brod ne ostane ovdje, bit će prosvjeda svaki dan. Mi ćemo ići tamo na onu rivu pa će nas dvadeset staraca sisti sa kolinima u more sa nogama dolje pa neka idu, nek nas gazi. A ja sam reka i to da će ako bude došlo do toga da ćemo s karijolama ići i dvije karijole tamo i pomalo ćemo ići ode i kamioni neće doći za uru vrimena ovde u centar grada, sela«.

Spriječili su seljenje biljetarnice za prodaju karata u novo pristanište jer bez prodajnog mjesta za karte ne može funkcionirati ni pristanište

[Barbara Klisović:] »Oni će nastojati opet na silu otvor'ti trajektno pristanište pa mi postavljamo pitanje gospodinu Božinoviću: je li moguće da će policija Republike Hrvatske poslati interventnu policiju na stare i nemoćne ljude i da će sa rive micati gospođu od devedeset i sedam godina«.

Kako ćete vi sad na Trajekt?

[Marija Jelovčić:] Nikako! Mora da me vodu jer ja ne mogu.

[Vanja Petričević:] Po kiši, po buri, po snigu i nevremenu, ko će ih dovest.

Inzistiraju na tome da je gradonačelnik Željko Burić obećao napraviti cestu iznad mjesta jer postojeća uz obalnu liniju je preuska, bez mogućnosti za mimoilaženje čak i traktora. Osim toga je u lošem stanju, pa su, kažu, neki kamioni već propadali kroz kolnik.

[Alma Tucelj:] »Ona nikako nije dostatna. Vi ne možete zamisliti krkljanac ljeti. Tu će neko nastradati.«

Na otoku bez automobila od novog pristaništa mještani su udaljeni od jednog do dva kilometra pa su ljuti jer smatraju da je trebalo osigurati neku vrstu javnog prijevoza jer je predaleko od mjesta.

[Livija Mudronja:] Sa dicon sigurno po ure. Mi imamo motor, ali imamo troje dice, ne možemo s motoron realno«.

Ljuti su i jer ih nitko nije obavijestio da početkom zimske sezone plovidbe, od drugog listopada trajekti prelaze u novo pristanište.

[Sonja Radovčić:] »Ovo su naši djedovi radili, pradjedovi, šukundjedovi i ovo neka ostane, a mi smo nastavili. Vidite asfalt, to smo mi radili. Telefon smo mi radili, struju smo mi radili. Niti nan je dala Titova Jugoslavija, niti Tuđmanova Hrvatska, nego naši žuljevi«.

[Igor Radovčić:] »Mislim da je sazrelo vrijeme u kome bi stanovnici Kaprija trebali razmisliti jako dobro da li je vrijeme da izađu iz Grada Šibenika i da se priključe nekom drugom«.

Pristanište vrijedno tri milijuna i dvjesto tisuća eura pokrenulo je otočnu revoluciju, a Kaprijani ne misle odustati.

THE SPEECH OF THE ISLAND OF KAPRIJE IN MEDIATION STRATEGIES

Summary

The paper studies different forms of mediation of a South Čakavian idiom (the speech of the island of Kaprije) in literary works and in the media. On the one hand, the speech of the fictitious, literary characters of residents of the island of Kaprije (in one chapter of Brešan's novel *Gorgone* and in Šoljan's novel »The Good Man from Kaprije«) is studied, which are typified depending on the poetics of the writers, and on the other hand, the recorded speech of the real resident population in protest action is studied (»How the war started on my island«, 2023), which is realized as a faithful organic reproduction, but also in various modifications that arise due to the awareness of filming and/or in order to engage. Relevant genetic linguistics categories are studied at all applicable linguistic levels (phonology, accentuation, morphology, syntax, lexis) with regard to their frequency (from the most represented to the less represented) and in contrast with descriptions of organic idioms. The research shows in which language categories the external typification (performed by the creators and mediators of speech: writers and reportage authors) and the internal engagement (performed by native speakers) overlap and in which they differentiate.

Key words: *discourse analysis; Antun Šoljan; Ivo Brešan; South Čakavian dialect; literary character; stereotype.*

LA PARLATA DI KAPRIJE NELLE STRATEGIE DI MEDIAZIONE

Riassunto

Nell'articolo si studiano differenti forme di mediazione del lontano idioma ciacavo meridionale (la parlata dell'isola di Kaprije) nelle opere letterarie e nei media. Da una parte si analizza la parlata dei personaggi fittizi, letterari di Kaprije (in un capitolo del romanzo di Brešan *Gorgone* e nella novella di Šoljan *Dobri čovjek s Kaprija*), che sono tipicizzati a seconda della poetica degli autori, mentre dall'altra parte si analizza la registrazione della parlata della popolazione domiciliata in un'azione di protesta („Pobuna na Kapriju!”, 2023), che si realizza come fedele riproduzione organica, ma anche nelle diverse modifiche che si verificano per la consapevolezza della registrazione e/o a scopo di coinvolgimento. Si analizzano le categorie genetico-linguistiche rilevanti ai livelli linguistici disponibili (fonologia, accentazione, morfologija, sintassi, lessico) e questo con riguardo alla loro frequenza e contrastivamente alle descrizioni degli idiomi organici. L'indagine dimostra in quali categorie linguistiche coincidono, e in quali si differenziano i procedimenti di tipizzazione esterna (realizzati da creatori e mediatori linguistici: scrittori e autori di reportage) e i procedimenti di coinvolgimento interno (realizzati da parlanti di madrelingua).

Parole chiave: *analisi del discorso; Antun Šoljan; Ivo Brešan; dialetto ciacavo meridionale; personaggio letterario; stereotipo.*

Podatci o autorici

Dr. sc. Gordana Čupković, redovita je profesorica na Odjelu za kroatistiku Sveučilišta u Zadru, gdje drži kolegije iz hrvatskoga glagoljaštva i suvremenoga jezikoslovlja. Područja su njezina znanstvenoga interesa: povijest hrvatskoga čakavskog književnog jezika, povijesna gramatika i semantika.

E-adresa: gcupkov@unizd.hr